

MÜZİK ALANINDAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TOPLUMSAL VE KÜRESEL ŞİDDET KARŞISINDA ÜSTLENEBİLECEKLERİ ROLLER *

Alp Özeren

MÜZED Merkez Yönetim Kurulu Üyesi
alpozere@gmail.com

* III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi,
Çanakkale Üniv., Aralık 2006, s.649

Günümüzde; her türlü şiddet, tüm insanlığın en belirgin, en reddedilemez, en acil çözüm bekleyen sorunlarından biridir. Yaşamakta olan “**şiddet**”ten kalıcı biçimde en fazla etkilenen kesim de ne yazık ki “geleceğimiz” olarak gördüğümüz çocuklarımızdır. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusun ön planda olduğu ülkelerde, “şiddet”in azaltılabilmesi için, “**toplumsal yaşam kalitesi**”nin gereğince arttırılabilmesi en önemli hedeflerden biri olmalıdır. Bu hedef doğrultusunda harcanacak çabaların tamamı “**devlet**”ten beklenirse, sonuç genellikle hayal kırıklığı olacaktır. “devlet” ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği çok daha olumlu ve işlevsel sonuçlar vermektedir. Konu şiddet olduğu için; “şiddet”in temelinde psikolojik etmenler büyük ölçüde yer aldığı için; doğru kullanıldığı takdirde “**insan ruhu**”na büyük ölçüde olumlu etkiler sağlayan “müzik”ten “şiddet”e karşı, gereğince ve işlevsel olarak yararlanabilmek konusunda “**müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarını**” etkinleştirmek önemli bir çözüm yolu olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk, insanlık tarihinin “her yönüyle” en üstün liderlerinden biri olarak “**Yurtta barış, Dünya’da barış**” ilkesine daima bağlı kalmış ve Cumhuriyet ilan edilir edilmez “**güzel sanatlar**”ın, özellikle ve en önce de “**müzik**”in, “**insan olabilmek**”, “**medeni olabilmek**” hedefleri doğrultusundaki önemini gereğince vurgulamıştır.

Günümüz Türkiye’inde, sivil toplum kuruluşlarının işlevsellik ve kendi aralarındaki koordinasyon düzeylerinin düşüklüğü göz önüne alındığında; müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları da bu olumsuz

durumdan nasibini almaktadır. Bu bağlamda; toplumsal yaşam kalitesinin arttırılabilmesi yönünde, öncelikle sivil toplum faaliyetleri özendirilmelidir. Türkiye'nin müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları için; öncelikli olarak kendi aralarındaki koordinasyonun kalıcı biçimde geliştirilmesi yönünde gereken önlemlerin alınması; hemen ardından da Dünya'da faaliyet gösteren müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarıyla işlevsel bir işbirliğinin sağlanması önerileri dile getirilebilir.

Günümüzde, “müzik”, Dünya'da ve Türkiye'de; işyerlerinde verimi arttırmaktan tüketicinin yönlendirilmesine; bilinçaltı şartlandırma yoluyla tedaviden uzay boşluğunda “insanlığı” temsil etmeye kadar pek çok konuda ve zamanda işlevsel olarak kullanılmakta, konuyla ilgili fikirler geliştirilmekte ve deneyler yapılmaktadır.

İnsanlığın varoluşundan bu yana son derece etkin, işlevsel bir dil, bilim ve sanat olma özelliğini korumuş bulunan “müzik”ten; yeni binyılda, insanlığın varlığı açısından en büyük tehdit unsurlarından biri olan “şiddet”in önlenmesi yönünde; müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu aracılığıyla yararlanmak fikri hayata geçirilebildiği oranda “Yurtta barış, Dünya'da barış” öngörüsü de hayâl olmaktan çıkıp hayat bulabilecektir.

Anahtar Kelimeler

Şiddet - İnsan Ruhu - Müzik - Toplumsal Yaşam Kalitesi

GİRİŞ

*BİR YANDA MÜZİK, BİR YANDA SAVAŞTA ÖLENLER...
BUNCA SAVAŞTAN HÂLÂ DERS ALMADIK MI?
BİR YANDA MÜZİK, BİR YANDA SAVAŞTA ÖLENLER...
DOST OLMAK VARKEN SAVAŞTAN BIKMADIK MI?
UNUTMAYIN; İNSANOĞLU,
KARDEŞÇE BİR YAŞAM İSTEMEZSE EĞER YOKOLUR...
BİR YANDA MÜZİK, BİR YANDA SAVAŞTA ÖLENLER...
DOST OLMAK VARKEN SAVAŞTAN BIKMADIK MI?
HAYDİ ÖNEMSEYİN; BİRŞEYLER SÖYLEYİN;
ÜSTÜNDE DÜŞÜNÜN;
SICAK YUVANIZDA BİR DÜŞÜNÜN...
(Özeren, 1999)*

“Şiddet” Kelimesi İle Ne Kastedilmektedir?

Şüphesiz; “savaş”, toplumsal ve küresel olarak, “şiddet”in ulaşabileceği en vahim noktadır. Ancak; şiddet kavramını, günümüz dünyasında, görsel, işitsel, psikolojik vb. tüm boyutlarıyla ele almakta yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda; öncelikle “gürültü” konusuna değinmek gerekir.

“Birgün gelecek ve insanlar bir zamanlar kolera ve vebayla savaştıkları gibi, {gürültü} ile savaşmak zorunda kalacaklar.” – ROBERT KOCH, kolera basilini keşfeden bilim insanı(Campbell, 2002:50)

...arabalar, buzdolapları, dijital saatler, televizyonlar, bilgisayarlar, telesekreterler vb. bedenimizin ve beynimizin durmadan başetmesi gereken sesler yayar. Anne-babalarımızın ya da dedelerimizin-ninelerimizin hayal edebileceğinden yüzlerce kat daha fazla sesli titreşimsel veri bombardımanı altındayız. Yaklaşık altmış milyon Amerikalı’da duyma kaybı olduğu ve bunun üçte birinin de yüksek sese maruz kalmaktan kaynaklandığı saptanmıştır (Campbell,2002: 51)

Türkiye’de de böyle bir araştırma sonucunun olup olmadığını bilmemekle birlikte; özellikle büyük kentlerde gerçekleşen “plansız, bilinçsiz şehirleşme”nin insanların ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini düşünmek zor olmasa gerektir. Nitekim; Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı’nca 2004 yılında yapılan resmi bir açıklamaya göre (Azar, 2004) ülkemizde yaklaşık 20 milyon ruh sağlığı sorunlu birey bulunmakta ve bu sayının yaklaşık 7 milyonu da acil tedavi gerektirmektedir. Keyfe yönelik İstanbul gece hayatının süregeldiği eğlence mekânlarının sesinin dahi ciddi bir sorun teşkil ettiğini düşünecek olursak; olağan şehir gürültüsünün gün boyunca insanları ne denli olumsuz etkileyebileceğini kestirmek güç olmasa gerektir. Konu; dönüp dolaşp insan psikolojine, oradan da kitle psikolojisine gelmektedir. Bu noktada; “müzikle tedavi”, “müzikterapi” vb. başlıkların günümüz dünyasında daha etkin biçimde ele alınmasında yarar bulunmaktadır. Son zamanlarda, özellikle de ülkemiz ciddi müzik çevrelerinde; müzik ile tedavi konusunun bir “safsata” olduğunu iddia edenler çoğalmış bulunmaktadır. Oysa, tarihsel geçmiş incelendiğinde; özellikle “Türkler”in “**müzikle tedavi**” konusunda ne denli başarılı olduklarını görebilmek mümkündür. Bugün yapılması gereken; o günlerin koşullarına bağlı olarak, o günlerin imkânlarıyla gerçekleştirilen tedavi biçimlerinin günümüz koşullarına işlevsel ve gerçekçi biçimde adapte edilmesi yönünde çalışmak olmalıdır. Bundan, beklenen düzeyde sonuç alınmasa dahi en azından eldeki veriler doğrultusunda bir çaba harcanmış olacaktır.

“Şiddet” kavramına dair bir alıntıda (Kale, 2004: 39); *Şiddet, korku, saldırganlık, kavga ve hoşgörüsüzlük gibi olumsuz birçok olguyu içeren ve tüm insanlık tarihi boyunca insanların topluca ya da bireysel olarak sık sık başvurduğu bir davranış; bir tepki biçimidir. Çoğu sayfası kanla yazılmış olan insanlık tarihinde insan yıkıcılığının şiddetini ve yoğunluğunu görmemek olanaksızdır. İnsanları şiddete sürükleyen nefret, öfke, yıkıcılık ve korku gibi tutkulardır. Bu tutkular; kavgaların, savaşların gerekli koşulları haline gelmiştir.* ifadeleri yer almaktadır.

“Müzik Ruhun Gıdası” Olduğuna Göre...

2005 yılında; Eskişehir Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde düzenlenen, “2. Ulusal İletişim Öğrencileri Sempozyumu” kapsamında sunmuş olduğum; “Popüler Müzik ve Toplumsal Yaşam Kalitesi” başlıklı bildirime bağlı olarak; toplumdaki herkesin; günlük yaşamda, otobüste, minibüste, işyeri vb. mekanlarda kendilerine istekleri dışında adeta “zorla” dinletilen müziğe tepki vermeleri gerektiğinden söz ettim. Bir dinleyici; *“İnsanlar; aldıkları maaş ile ay sonunu nasıl getireceklerini düşünürken, bir de müzik ile mi uğraşacaklar?”* sorusunu yöneltince, ben de kendisine, cebinde ne kadar az parası olursa olsun; bir lokantada çorba içerken çorbasının içinden istenmedik bir şey çıktığında; *“asıl problemim bu değil...”* diyerek çorbanın içinden çıkan “şey”e kayıtsız mı kalacağı sorusunu yönelttim... Asıl sorunun “atâlet” ya da “**öğrenilmiş güçsüzlük**” kavramlarıyla izah edilebileceğini zannediyorum. “Öğrenilmiş güçsüzlük” kavramına dâir bir örneğin paylaşımı yararlı olacaktır: *Bir akvaryumda; büyük balık ile yeni doğan yavrular önceleri ayrılmıyor ve büyük balık yavruları yiyor. Daha sonra; yavrular ile büyük balık arasına cam bölme yerleştirildiğinde, büyük balık yavruları yemek için her hamle yapışında cama çarpıp geri dönüyor; belli bir zaman sonra da o tarafa yönelmekten vazgeçiyor. Biraz daha zaman geçtikten sonra; cam bölme kaldırıldığında, büyük balığın yavruları yemek amacıyla onların bulunduğu tarafa yönelmediği gözlemleniyor.*

İnsanlarımız; Prof. Dr. Üstün DÖKMEN’in “**Padişah-Kul iletişimi**” (Dökmen, 2001: 220-221) yaklaşımında olduğu gibi; örneğin bir minibüste, gün yeni ağarırken ve işyerine yetişmeye çabalarken, cazırtılı bir hoparlörden feryat-figan bir arabesk dinlemek zorunda bırakıldıklarında, genellikle sessiz kalarak bu eziyete katlanmaktadırlar. Yolculara böylesine bir işkenceyi revâ gören minibüs sürücüsünün ruh hali, zekâ ve eğitim düzeyi, yolcuları genellikle ürkütmekte; biraz da

dayak yeme korkusuyla, minibüs şoförüne yolculuk süresince padişah gözüyle bakılmakta, hatası, onun zekâ ve eğitim düzeyine uygun bir dil ile yüzüne vurulamamaktadır. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir. Bildiri aracılığıyla, ülkemizde en sık rastlanan örneklerden biri paylaşılmıştır. Eğer müzik ruhun gıdası ise (*ki öyle olduğu; yüzlerce yıldır bilimsel olarak defalarca kanıtlanmıştır*); ruhumuzu, bozuk gıdalardan korumak da en doğal ve insani bir hak olsa gerektir. Bu hakkın korunmasında da öncelikli unsur; polisiye önlemlerden çok, toplumdaki bireylerin bu hakları konusunda bilinçlendirilmeleri ve onu savunabilecek düzeyde eğitilmeleri olacaktır. Konu, toplumdaki her bireyi tek tek ilgilendirdiği için de konuyla ilgili en yoğun çabaların sivil toplum kuruluşlarınca harcanması gereklidir. Bu bağlamda; Türkiye’de müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarına dâir bir sınıflandırma denemesi yapılabilir :

- Yalnızca müzik alanında faaliyet gösteren ya da çeşitli faaliyetlerinin arasında müziğin de yer aldığı resmi dernek ve vakıflar (*Sevda-Cenap And Müzik Vakfı, Türk Musikisi Vakfı, Üsküdar Musiki Cemiyeti, Müzik Eğitimcileri Derneği, İTÜ-TMDK Mezunları derneği vb.*)
- Müzik, müzik eğitimi vb alanlardaki internet grupları (www.muzikegitimcileri.net , www.muzikbilim.com vb.)
- Anadolu’nun her yerinde yılın değişik zamanlarında gerçekleşen geleneksel şenlik vb. etkinlikler
- Özellikle köylerde aşık kahvelerinde gerçekleşen yarışma vb. etkinlikler
- Halk Eğitim merkezleri ya da resmi-gayrıresmi olarak açılan küçük-büyük müzik eğitim merkezleri
- Özel şirketlerin orkestra, koro vb. çalışmaları (Borusan Oda Orkestrası, Akbank, İş Bankası, Yapı Kredi Bankası gibi bankaların kültürel, sanatsal faaliyetler için sürekli olarak tahsis ettikleri mekanlar, Sarkuysan TSM Korosu vb.)
- Son yıllarda yaygınlaşan, üniversitelerin sürekli eğitim merkezlerince gerçekleştirilen müzik çalışmaları,
- Halka açık olarak gerçekleştirilen müzik alanındaki kongre, sempozyum, panel vb. bilimsel toplantılar;

müzik alanındaki başlıca sivil toplum kuruluşu faaliyetleri olarak değerlendirilebilir.

“**Sivil toplum**” yaklaşımıyla; acil olarak ele alınması gereken bir diğer konu da “**ezan**”ın düzgün okunması ve ezan’ı ileten seslendirme cihazlarının nitelikli olmasının gerekliliğidir. Bugün ve geçmişte; gelişmiş batı toplumlarının bireyleri kiliselerinde neredeyse konservatuar seviyesinde doğal bir müzik eğitimi alabilir iken; müzik kültürü geçmişi ve birikimi yaklaşık 5 bin yıl öncesine dayanan Türkiye Cumhuriyeti’nde, hâlâ, bazı müezzinlerin müzikâl açıdan “ezan”ın canına okuyuşlarına, müzik eğitimcilerinin dahi “dinleyici” kalmak zorunda bırakılışları oldukça düşündürücüdür. Ülkemizin her köşesinde; günde beş kere, manevi yönü en üst noktada olan “ezan”ın lâıykıyla seslendirilmesi yönündeki toplumsal baskıyı oluşturmak (*ki bu baskı; toplumsal ruh sağlığının daha da kötüye gitmemesi açısından büyük bir önem ve aciliyet arz etmektedir!..*) konusundaki en büyük sorumluluk; Türkiye’de, **müzik alanındaki küçük büyük tüm sivil toplum kuruluşlarına** düşmektedir. Tüm müezzinler; gerekli müzik eğitimini alıp; ezanı lâıykıyla seslendirebilene kadar da merkezi sistem (ki çeşitli denemeleri yapılmıştır...) ile okunması tercih edilebilir. Ayrıca; aynı yerleşim biriminde, birbirine çok yakın camilerde, aynı anda, farklı makamlarda, farklı seslendiriş kalitesinde birçok ezanın birarada seslendirilmesi de aklı başında her insanın ruh sağlığını altüst etmekte; minibüs örneğinde olduğu gibi (*üstelik burada, manevi bir değere saldırmış olma endişesi de eklenmektedir...*) insanlar; **ürkek bir sessizliğe** bürünmektedirler. Oysa; “DOST ACI SÖYLER” deyimi, tam da böyle durumlar için geçerlidir. Yâni; kötü seslendirilen bir ezan, yediden yetmişe tüm bireylere, manevi bir huzur yerine huzursuzluk verir. Çözüm; bireyin ve toplumun yerinde ve zamanında uyarısıyla müezzinlerin ezan okuyuşlarının en kısa sürede nitelikli, müzikâl bir çizgiye oturtulabilmesidir.

Benzer bir sorun; seçim zamanlarında, özellikle şehirlerin merkezi noktalarında, siyasi parti otobüslerinin cazırtılı ve sonuna kadar açılmış ses düzenlerinden; aynı anda, birbirinden farklı türde propaganda şarkıları çalınarak başgöstermektedir. İşin ilginç ve de garip yanı bugüne kadar bu konuda ciddi bir yakınmanın ortaya konmuş olmamasıdır.

Türkiye’de, Milli Eğitim Bakanlığı’nın “şiddetin önlenmesi yönünde müziğin kullanımı” na bakışımı özetleyen örnek bir olay:

1. Şiddet ve Okul; “Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu”nda Müziğin “olmayan” Yeri ...

www.meb.gov.tr adresinde; sempozyum anons edildiğinde çok sevinmişim. 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi’nden (Özeren, 2006a) sonra, bu sempozyumda da (üstelik konunun en ilgili olduğu bakanlık bünyesinde...) konuyu vurgulayabilecektim. Sempozyum için; “Şiddeti Önleme Stratejisi” Olarak “Müzik Tasarımı ve Kullanımı” başlıklı bir bildiri hazırlamaya karar verdim ve aşağıdaki özeti sempozyum adresine ilettim:

Dünyanın en genç nüfuslarından birine sahip bulunan Türkiye Cumhuriyeti için; çocuklara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi yönünde acil önlemler üretmek özel bir anlam ve önem taşımaktadır. Hiçbir kasıt içermeden kendiliğinden oluşan “gürültü” dahi, sürekli yaşandığında bir tür şiddete dönüşmektedir. Bildiri kapsamında; her türlü şiddete ve özellikle de “gürültü”ye karşı müzik kullanımı yönünde görüş ve öneriler dile getirilecektir.

“Türk Müziği” yaklaşık beşbin yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkler; İnsanlık tarihinde “müzikle tedavi” konusunda öncü bir millettir. Böylesine önemli bir tarihsel derinliğe ve tüm Türk Cumhuriyetlerini, Türk Halklarını kapsayan coğrafi genişliğe sahip bir müzik kültürünün günümüzdeki en önemli mirasçısı konumundaki Türkiye Cumhuriyeti; “müzik”in günümüzde de her türlü şiddete karşı kullanılabilmesi yönünde çok güçlü bir potansiyele sahiptir.

Bildiri; kaynak tarama ve değerlendirme esasına göre hazırlanacaktır. Ayrıca, bildiri yazarının, müzik eğitimciliğine dayalı bireysel gözlem ve deneyimleri ile 2003 yılında; “Cumhuriyet’in 80. Yılında Müzik Sempozyumu”nda sunduğu “Türk İlköğretim Okullarında Ziller Kimin İçin Çalıyor?” başlıklı; 2005 yılında “Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi”nde sunduğu “Gürültü ve Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkilerini Gidermede Müziğin Rolü” başlıklı; “Uluslararası 6. Türk Kültürü Kongresi”nde sunduğu “Türk Müzik Kültürü’nün Türkiye ve Dünya Üzerindeki Etkileri” başlıklı bildirimlerinden de yararlanılacaktır.

“Müzik”ten “şiddeti önleme stratejisi” olarak yararlanılması yönünde; okul, müzik öğretmeni, öğrenci ve velilerin etkin bir işbirliği gerekmektedir. Öngörülen işbirliğine dair görüş ve öneriler, bildiriye ayrıntılı olarak ifade edilecektir. Sözkonusu

işbirliğinin ardından geliştirilecek bir “nitelikli müzik stratejisi” aracılığıyla yalnızca gelecekteki “olası şiddet”e karşı değil geçmişteki şiddet sonucu oluşmuş sorunlara yönelik ve çocuklardan başlayan; giderek tüm toplumda olumlu etkilerini gösteren yeni bir “müzikle tedavi” süreci de başlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler

Şiddet Gürültü Türk Müziği Müzikle Tedavi Nitelikli Müzik Stratejisi

Kabul edilen bildirilerin açıklanışından uzun bir süre önce; internet arama motorlarında (google vb.) adım yazıldığında, bu bildiriyi sempozyumda sunacağıma dair haberler ve yazılarla karşılaşmaya başladım (*bu yazılar, arama motorlarında adım yazıldığında hala yer almaktadır...*): (www.google.com.tr)



Kaba kuvvet kullananlara ‘müzikli tedavi’ önerisi

İlköğretim çağındaki çocuklara kadar inen şiddet yönelimi Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından masaya yatırılacak.

Müdürlük, 28-31 Mart tarihleri arasında İstanbul’da “1. Şiddet ve Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu” düzenleyecek. Sempozyumda, okullardaki şiddetin azaltılması amacıyla çeşitli önerilerin oluşturulması beklenirken, bu önerilerden biri de ‘müzikle tedavi’ olacak. İlköğretim ve ortaöğretimde okulda yaşanan fizikî ceza, akran zorbalığı ve duygusal şiddet konularının işleneceği sempozyumla eğitim kurumları ve yöneticilerinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek önlemler konusunda duyarlılık oluşturulması amaçlanıyor. Sempozyumda şiddetin önlenmesi yönünde daha önce çeşitli eğitim kurumlarında yürütülen çalışmalarından elde edilen deneyimler anlatılacak. Müzikle tedavi de değerlendirilecek. Müzik öğretmeni Alp Özeren ise müziğin şiddet yönelimi ve benzeri sorunların çözümündeki etkisine dikkat çekerek, öğrencilerin ‘müzikle tedavisi’ yönünde katılımcılara önerilerde bulunacak.

Bildirim ile birlikte adımın anıldığı bir başka yazıyı ve yazının diğer bölümlerini de paylaşmak isterim:

OKULLARDAKİ ŞİDDET OLAYLARININ ÖNÜ ALINAMIYOR HER OKULA BİR POLİS

Türkiye genelinde son bir ayda ilköğretim okullarında ve liselerde 'yan bakma', 'laf atma', 'kırık not' gibi nedenlerle meydana gelen 17 olayda 2 kişi öldü, 21 kişi yaralandı. Okullardaki şiddete karşı Milli Eğitim Bakanlığı, 27 Mart'ta geniş bir toplantı yapacak İstanbul polisi ise her okula bir sivil polis yerleştirmeye başladı (VEYSİ POLAT)

Türkiye'de okullarda yaşanan şiddet olayları son bir ay içerisinde ürkütücü boyutlara turmandı. Bir aylık bilançoya göre 9 ilde yaşanan 17 ayrı olayda 2 kişi ölüyor, 21 kişi yaralandı. Olaylar nedeniyle 50'yi aşkın kişi de gözaltına alındı.

İstanbul'da önlem olarak 'her okula bir polis projesi' hayata geçirilirken, Milli Eğitim Bakanlığı 'güvenlik zirvesi' yapacak....

...Okullarda yaşanan şiddet görüntüleri, son haftalarda hızla arttı. Üniversitelerde alışık olduğumuz görüntüler, ilköğretim okullarına kadar sıçradı. Bir aylık verilere göre İzmir, Diyarbakır, Adana, Bursa, Tekirdağ, Kocaeli, Sivas, Bitlis, Trabzon'da 'yan bakma', 'laf atma' gibi nedenlerle 17 olay meydana geldi. 2 kişinin öldüğü olaylarda 21 kişi yaralanırken, 50'yi aşkın kişi de gözaltına alınarak adli makamlara sevk edildi. Kuşkusuz bu durum aileler yanında eğitim sistemi kurumlarını da tedirgin eder hale geldi.

MEB'den güvenlik zirvesi

Konuyu gündemine alan Milli Eğitim Bakanlığı, güvenlik zirvesi yapılmasını kararlaştırdı. Bakan Hüseyin Çelik başkanlığında 27 Mart'ta yapılacak ve 3 gün sürecek toplantıya tüm milli eğitim müdürleri katılacak.

Toplantıda, okul önlerinde yaşanan olayların nedenleri ve çözüm önerileri tartışılacak. Toplantıda, İstanbul'un Bahçelievler ilçesindeki bazı okullarda uygulanan 'her okula bir polis projesi'nin de gündeme gelmesi bekleniyor.

Her okula bir polis

Son aylarda birçok olayın meydana geldiği İstanbul Emniyeti, ilginç bir uygulamaya geçti. Pilot ilçe olarak seçilen Bahçelievler'deki 17 okula bir polis görevlendirildi. Kimliğini belli etmeyen ve sivil olan polisler, okul çevresinde şüpheli gördükleri kişileri gözaltına alıyor, çıkan olaylara anında müdahale ediyor...

*...İlköğretim çağındaki çocuklara kadar inen şiddet yönelimi, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından masaya yatırılacak. ANKA'nın edindiği bilgiye göre, 28-31 Mart tarihleri arasında İstanbul'da '1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu' düzenlenecek. Müzik öğretmeni **Alp Özeren** sempozyumda sunacağı bildiride, müziğin özellikle şiddet yönelimi ve benzeri sorunların çözümündeki etkisine dikkat çekerek, öğrencilerin 'müzikle tedavisi' yönünde önerilerde bulunacak.*

Açıkçası bu durum, beni oldukça gururlandırdı. Çünkü daha bildiri kabulleri açıklanmadan bildiri konusu, medya tarafından ilgiye değer bulunmuştu. Bir süre sonra, kabul edilen bildiri özetleri açıklandığında ise; bildirimim kabul edilenler arasında yer almadığını gördüm. Bildirim, elbette önceden medyada yer bulduğu için kabul edilmek zorunda değildi. Ancak, beni asıl düşündüren ve de kaygılandıran şey; kabul edilen bildirimler arasında, “**şiddeti müzik ile önleme**” fikrini işleyen tek bir bildirim dahi bulunmamasıydı...İnternet ortamında ulaştığım ve bu kaygımda haklı olduğumu; tereddütsüz şekilde kanıtlayan bir örneği paylaşmak isterim

(**Bali**, 08/04/2006):

Venezüella 30 yılda 400 bin çocuğa müzik eğitimi verdi. Çocuklarını sokaktan ve şiddetten uzak tutan ülkenin artık 125 gençlik, 30 yetişkin orkestrası ve dünya çapında müzisyenleri var...

...Güney Amerika'nın çalkantılı ülkelerinden Venezüella'da 30 yıldır uygulanan bir yöntem, az gelişmiş bir ülkenin gençleri ve çocuklarının, 'müzik' yardımıyla nasıl da şiddet sarmalından kurtarılabilceğinin en mükemmel örneği. BBC, The Guardian, The Financial Times, Boston Globe gibi Batılı yayınları taradığımızda da Sistema'nın başarısını teyit eden haberlerle karşılaşyoruz. Bu başarının ardında birey olmayı, paylaşmayı, sorumluluk almayı aşlayan 'orkestra'yı merkezine alan bir eğitim anlayışı var...

...Berlin Filarmoni Orkestrası'nın İngiliz şefi Sir Simon Rattle'a göre 'Bu, şu anda dünya üzerinde klasik müzik adına gerçekleştirilen en önemli olay'. Rattle, Venezüella'nın başkenti Caracas'ta 850 kişilik orkestra ve koroyu yönetti. Orkestrada çalanların hepsi fakir işçi ailelerine mensup çocuklar. Hepsi Montalban Müzik Okulu öğrencisi. Aynı amaca hizmet eden Venezüella'daki 90 müzik okulundan yalnızca bir tanesi bu.

Fundacion del Estado para el Sistema de Orquesta Juvenil e Infantil de Venezuela” (Venezüella Çocuk ve Gençlik Orkestraları Devlet Vakfı veya kısaca Fesojev) Genel Sekreteri Xavier Moreno, "Öncelikli amacımız, bu çocukların her birini profesyonel müzisyen yapmak değil, onları kurtarmak" diyor. Fesojev'e bugüne dek, ülkenin her yerinden % 90'ı olumsuz sosyoekonomik koşullar altında yaşayan, kimi özürlü 400 bin civarında çocuk katılmış. Venezüellalılar bu organizasyona kısaca 'el Orquesta' veya 'Sistema' diyorlar. "Sistema", 1975 yılında ekonomist, politikacı ve aynı zamanda müzisyen olan José Antonio Abreu tarafından, fakirlik ve istikrarsızlıkla boğuşan ülkedeki sosyal sorunlara neşter vurmak için kurulmuş. Abreu Caracas'taki garajda 11 gençle bu işe başlamış.

Yıllık bütçe 30 milyon dolar

Bugün Sistema bünyesinde 15 bin müzik öğretmeni görev yapıyor. Etkinlik alanı, müzik eğitiminin yanı sıra, enstrüman yapımıcılığı, sanat yönetimi ve kayıt teknolojileri alanlarına da yayılmış durumda. Venezüella hükümeti, her yıl 25-30 milyon dolar ayırıyor. Abreu, mucizevi bir şekilde, ülkede birbiri ardına gelen yedi hükümeti, Sistema'ya fon ayrılması için ikna etmiş. Program o denli başarılı ki iktidara gelen hiçbir hükümet Sistema'yı bir kenara itmeyi göze alamıyor.

'Sistema'nın Venezüella'da geldiği nokta üzerine projenin benzerleri bugüne dek 22 Latin Amerika ülkesinde uygulandı. Abreu şimdi de, beş yıl içinde 1 milyon Venezüellalı genci projeye katmanın hesaplarını yapıyor. Bunun için özel kuruluşların da desteğini alıyor. Mesela Inter-American Development Bank yeni bir bina için 20 milyon dolar verecek.

67 yaşındaki Abreu -veya 'çocuklarının' kendisine taktıkları isimle 'El Maestro', neredeyse tüm ülkenin sanatla ilişkisini değiştirmiş. El Maestro'nun kolları sıvadığı tarihte ülkede -üyelerinin çoğunlukla Avrupalı müzisyenlerden oluştuğu- hepi topu iki senfoni orkestrası varken şimdi, insanların % 75'i fakirlik sınırında yaşayan, kişi başına düşen milli geliri 3 bin 500 doların altında olan 25 milyon nüfuslu Venezüella'da tam 125 gençlik orkestrası, 57 çocuk orkestrası ve yetişkinlerden kurulu 30 profesyonel senfoni orkestrası bulunuyor! Daha ne olsun...

Mustafa Kemal Atatürk; her alanda, çağın en gelişmiş örneklerini ülkemiz şartlarına adapte edebilmemizi, Türk İnsanı'nın bunu yapabilecek potansiyele sahip bulunduğunu ısrarla vurgulamıştı. Nitekim; bugün, Dünya'da en genç yaşta profesör olan bilim insanı (Oktay Sinanoğlu)ndan en usta bilardocu(Semih Saygıner)ya; en mükemmel soprano(Leyla Gencer)dan en usta beyin(Gazi Yaşargil) ve kalp(Mehmet Öz) cerrahlarına; en başarılı moda tasarımcı(Rifat Özbek, Atıl Kutoğlu vb.)larından en başarılı tiyatro oyuncu(Yıldız Kenter)larına kadar pekçok alanda, bireysel başarılar elde eden Türk İnsanlarının başarıları ile gurur duymakla birlikte; bu başarılarla karşın ülkemizdeki “toplumsal yaşam kalitesi”nin son derece düşük olması, en kısa sürede detaylı bir şekilde uzmanlar tarafından incelenip değerlendirilme gereği arzeden bir durumdur. Böyle bir değerlendirme geciktirildiği oranda, “şiddet”in artışı da kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç ve önerilere geçmeden önce; Müzik Eğitimcileri Derneği (MÜZED)'nin resmi yayın organı olan MÜZED dergisinin en son sayısının kapağının resmine ve bu konudaki içeriğe; “GÜZEL

SANATLAR”ın, şiddeti, “oluşmadan” önleme potansiyeli konusunu vurgulayabilmek açısından kısaca yer vermekte yarar bulunmaktadır:



MÜZED Dergisi (Yaz 2006)

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

- Dünyadaki en genç nüfuslardan birine sahip olan Türkiye Cumhuriyeti için; öncelikle çocuklar ve gençler üzerindeki her türlü şiddetin etkisini azaltmak, yok etmek yönünde zaman hızla akıp gitmektedir. Gerekli önlemler acilen alınmaz ve uygulanmazsa, bugünün çocuk ve gençleri en geç on yıl içinde Türkiye'nin sağlıklı, niteliksiz anne-babalarını oluşturacak; bu durum da, “toplumsal yaşam kalitesi”nin düşmesi bir yana “vatan-millet sevgisi ve bilinci”nin yok olmasına kadar varabilecektir.
- Her türlü çevre kirliliği de; yalnızca ülkemiz değil tüm insanlık için büyük bir tehdit (görsel, işitsel, psikolojik) oluşturmaktadır. Bu konuda olumlu bir örnek olarak “Deniz Temiz Derneği” (www.turmepa.org) İstanbul Boğazı'ndaki kirliliğin önlenmesi konusunda geliştirdikleri müzikli çalışmalar, müzik alanındaki

sivil toplum kuruluşlarının şiddeti önleme konusunda neler yapabileceklerine dâir önemli ölçüde fikir sunmaktadır.

- En az savaşlar ve doğal afetler kadar can kaybına-hasara yol açan trafik kazalarının önlenbilmesinin yolu da büyük ölçüde, bireyler henüz ilköğretim hatta ilköğretim öncesi çağlarında iken onlarda “trafik bilinci”ni oluşturabilmektir. Bu konuda ülkemizde gerçekleştirilen etkin bir çalışmanın ayrıntıları, iki yıldır “**İstanbul Müzik Öğretmenleri Sempozyumu**” (Özeren, 2005 ve 2006b) kapsamında “**müzik dersi aracılığıyla etkin trafik eğitimi**” içerikli çalışmalar sunan Ahmet Türkoğlu’nun bildirimlerinde (**Türkoğlu, 2005 ve 2006**) yer almaktadır. Ayrıca Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. SY. Selen Ergöz de, “**Trafik Kurallarının İşlevselliğinde Müziğin Etkisi**” (**Ergöz, 2004**) başlıklı bildirisinde de “*...müzikten anlayan; müziğin işleyişi gibi yaşayan bir toplum da elbette çevresine duyarlı, özenli bireylerden oluşacaktır...*” ifâdesi yer almaktadır.
- Özellikle İstanbul’un uygar ve sağlıklı bir kent olabilmesi için neredeyse ömrü boyunca çaba harcamış olan Çelik Gülersoy, özellikle tabelalar nedeniyle oluşan görüntü kirliliği ve bu durumun yarattığı psikolojik şiddeti sıklıkla vurgulamıştır (**Gülersoy, 1985**)
- Kitle iletişim araçlarında; televizyon dizileri, güncel haberler vb. programlarda “şiddet”in adeta özendirici biçimde sunulması, özellikle çocuklar ve gençlerin zihninde “şiddet”in günlük yaşantının “olağan” bir parçası gibi hissedilmesine yol açabilmektedir. Bu noktada özellikle popüler müzik yıldızlarının “şiddet”e belirgin bir karşı duruş sergilemeleri beklenirken bazı “**çok popüler**” müzik yıldızlarının, “**Türk Milleti**”nin tüm manevi değerlerini de ayaklar altına alan

davranış ve tutumları; “**iyi örnek**” konumundaki popüler müzik yıldızlarının çabalarını da etkisiz kılabilmektedir.

- İnternet kafeler gereğince denetlenmemektedir. Bu nedenle, özellikle çocuk ve gençler, internet kafelerde “counter strike” vb. oyunları, kontrolsüzce, şuursuzca, eğlendiklerini zannederek oynamaya devam etmekte; bilinçaltında “şiddet”e sempzti dahi duymaya başlamaktadırlar. Müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları internet kafelere deyim yerindeyse “**hapsolmuş**” çocuk ve gençleri de “müzik” çalışmalarına yönlendirmek için çaba harcamak zorundadırlar.
- Ülkemizdeki tüm sivil toplum kuruluşlarının arasında süregelen “**iletişimsizlik**”, “**iktidar hırsı**” vb. olumsuzluklar; müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları için de geçerlidir.
- Ülkemizde mevcut hükümet, “Milli Eğitim Bakanlığı”na şimdiye kadarki en yüksek bütçeyi ayırdığını iddia etmektedir. Oysa uluslararası istatistiklere bakıldığında; örneğin Danimarka’da öğrenci başına yaklaşık 17 bin dolar harcanırken ülkemizde bu rakam yaklaşık 600 dolar ile sınırlı kalmaktadır. Bu rakam ülkemizde şimdiye kadar öğrenci başına ayrılan en büyük rakam olabilir ancak sonuç itibarıyla genel bütçenin yaklaşık %3.5-4 üne karşılık gelmektedir ve gelişmiş ülkelerdeki gibi %10 lara çıkmadıkça hiçbir anlam ifade etmeyecek; gemi “doğu”ya giderken yüzünü “batı”ya dönüp batıya gittiğini “**sanmak**” ve “**sandırarak**”tan öte bir anlam taşımayacaktır.
- Müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları da genel olarak bir durağanlık, umutsuzluk, atalet içindedirler. Sorumlu oldukları üzere harekete geçmek için adeta bir sihirli değnek, bir mucize beklemektedirler. Örneğin, müzik dersleri, dahili ve harici bedhahlar tarafından, ilk ve ortaöğretimde adeta yokedilmeye

çalışılırken bu konudaki yasal mücadeleyi yalnızca MÜZED sürdürmekte, pek çok müzik akademisyeninin konudan haberi dahi bulunmamaktadır. Müzik Eğitimcileri Derneği Genel Başkanı Refik Saydam'ın, MÜZED dergisinin (Saydam, MÜZED Yaz 2006) başyazısında, duygu ve düşüncelerini; “ ...Biz öğretmenler; koroda şarkı söyleyen, çalgı grubunda görev alan, tiyatro eseri sahneye koyan, resim-heykel yapan, şiir yazan, spor yapan öğrencilerin birbiriyle kavga ettiğini görmedik. Bu tür etkinliklerde görev alan öğrencilerin özgüven duygusunun güçlendiğini; arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle, ailesiyle, toplumla uyum içinde sağlıklı ilişkiler kurabildiğini; matematik, fen bilimleri ve sosyal bilimler gibi diğer alanlarda da başarılı olduğunu gözlemliyoruz. Uzmanlar ve bazı yetkililer de gazetelere yansıyan demeçlerinde nihayet aynı konulara vurgu yapıyorlar. Okullarımızda ve ülkemizde içine düştüğümüz bu yaşamsal sorunların sorumluları, aynı zamanda kendi tükenmişliklerini de ortaya koymaktadırlar. İçinde yaşadığımız sorunlar yumağı, 1920 lerde olduğu gibi büyük toplumsal dönüşümlerle çözümlenebilecek boyutlara ulaşmıştır.” sözleriyle kaleme almıştır.

Öneriler

- Toplumsal yaşamda; “**nitelikli müzik bilinci, müzik kültürü ve müzik eğitimi**”nin; “*olmasa da olur*” ve “*oyalayıcı*” basit bir unsur olarak algılanmasını önlemek konusundaki en büyük sorumluluk müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için de en kısa sürede bu kurumların ve yetkililerinin “**çalıp söylemek; gülüp oynamak ve eğlenmekten öteye; çay, pasta, börek sohbetlerinden öteye ciddi adımlar atarak...**” ayrıca Konfüçyus’un “**Bir milleti tutsak etmek isterseniz müziğini çürütün**” yaklaşımından yola çıkarak; toplumsal müzik bilincini geliştirmenin, müzik toplumu olabilmenin yol ve yöntemlerini geliştirmeleri gerekmektedir.

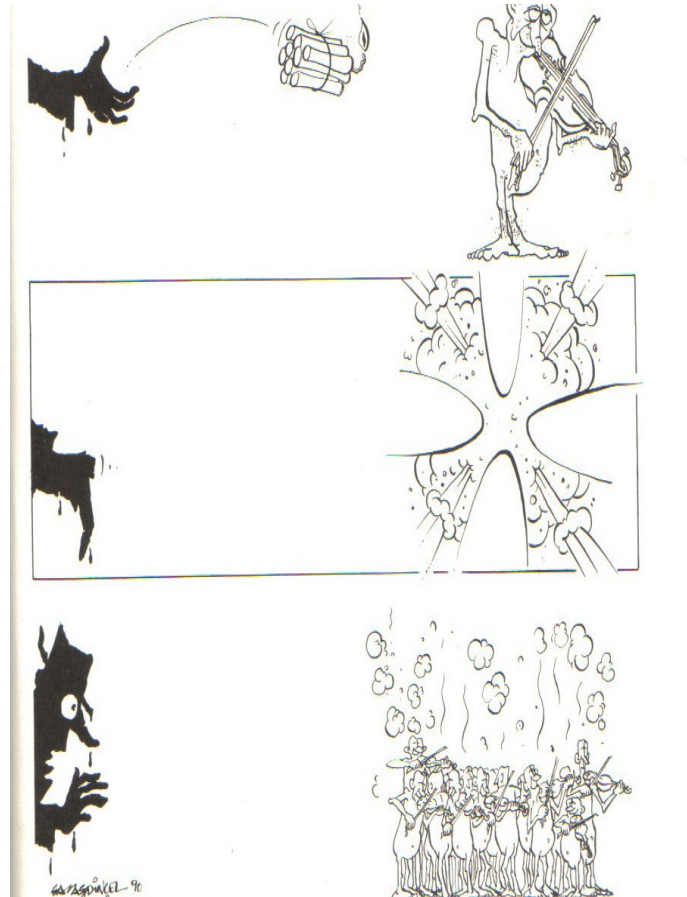
- Çevre bilincinin geliştirilmesi yönünde de acilen işlevsel müzik destekli projeler üretilmeli; varolan projeler içtenlikle desteklenmelidir.
- Özellikle ilköğretim okullarında, trafik bilincinin müzik aracılığıyla geliştirilebilmesi yönünde; başta müzik ve sınıf öğretmenleri olmak üzere tüm ilgili kişi ve kurumların koordinasyonunun sağlanması için de müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları, gönüllü olarak etkin rol üstlenebilmelidirler.
- Yerleşim birimlerindeki görüntü kirliliğinin önlenmesi amacıyla; müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları tarafından “**müzikli kampanyalar**” organize edilmelidir.
- Bireysel ve toplumsal anlamda bozulmuş ve bozulmakta olan “ruh sağlığı”nın düzelmesi yönünde; “müzik”ten gelişmiş ülkelerdeki gibi etkin biçimde yararlanılabilmelidir. Bu konuda çok etkileyici bir örnek Kanada’dan verilebilir (**Campbell, 2002: 25**) : *Kanada’nın Edmonton şehrinde, yaya trafiğini rahatlatmak için şehrin meydanlarında Mozart çalınmaktadır ve sonuç olarak sokaklardaki uyuşturucu alışverişi de azalmıştır.*
- TRT İstanbul Çocuk Korosu’nun 26 yıllık şefi, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yücel Elmas’tan edindiğim bilgiye göre; Finlandiya’nın 25 bin nüfuslu Seinajoke kasabasında; yetişkin ve kilise korolarının haricinde 25 çocuk, 25 gençlik korosu bulunmaktadır. Bu ve az önce, bildiri metninde yer verilen “Sistema” örneklerinde olduğu gibi etkin korolar müzik toplulukları geliştirmek ve yaşatmak; yalnızca devletin görevleri arasında değildir; daha birer sivil toplum faaliyeti olarak algılanmaları, ilgili kişi ve kurumlarca bu doğrultuda hareket edilmelidir. Bu yönde yapılacak işlevsel çalışmalar, çocuk ve gençlerimizi kendine çekebilecek; böylece (girmeleri kesinlikle yasak olmasına karşın) “*her nasılsa!?!...*”

kolayca girebildikleri ve kalabildikleri internet kafelerden, oyun salonlarından da koruyabilecektir.

- Sivil toplum kuruluşlarında birlikte hareket edebilmek, birlikteliği güçlendirebilmek önemli olduğuna göre; bu kuruluşlar, daha oluşumları esnasında bireysel çıkarları için topluluğa dahil olmayı hedefleyen kişi ve kurumları olabildiğince erken eleyebilecek sistemler geliştirmeli; bu gibi kişi ve kurumların müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarına da bir “**virüs**” gibi sızmalarını önlemede gereğince kararlı davranabilmelidir.
- Müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları; toplumsal yaşamda “nitelikli müzik”in gereğince hayat bulabilmesi ve yaygınlaşabilmesi yönünde ortak bir tavırla; tüm hükümetlere, konuyla ilgili gerekli bütçeyi ayırmaları yönünde etkin bir güç haline gelebilmenin yollarını belirlemeli ve uygulamalıdır. Bu konuda; Venezuela’daki “Sistema” örneği oldukça “**öğretici**” öğelere sahiptir.
- Müzik alanındaki tüm sivil toplum kuruluşlarını kapsayan, işlevsel bir iletişim ağı kurulabilmeli; kişi ve kurumlar, güncel gelişmeleri zamanında takip edebilmeli ve katkı sağlayabilmelidirler.
- Müzik alanındaki sivil toplum kuruluşları; “müzik”in bir toplumu “yok” ya da “var” edebilecek düzeydeki anlamını ve önemini önce kendileri hissederek her an vurgulayabilecek cesaretle olmalı; ülkemiz özelinde, Mustafa Kemal Atatürk’ün, “**Ülkedeki tüm devrimlerin başarısının göstergesi olarak güzel sanatlar alanındaki devrimleri öngördüğünü ve güzel sanatlar içinde de en ön sırada müziği vurguladığını**” asla unutmamalıdır. Çünkü, ülkemiz, bugün ne yazık ki bilimsel, kültürel, sanatsal vb. anlamda bir kurtuluş savaşının tam

ortasında bulunmakta; bu savaşta Mustafa Kemal'in işaret ettiği “**dahili bedhahlar**” çok kolay ve sinsice hareket edebilmektedirler. Ülkemiz üzerinde sinsice geliştirilmekte olan ve bir hayli yol katetmiş bulunan “**müzik aracılığıyla kültür emperyalizmi**” planlarını bozmak/durdurmak yönündeki en etkin potansiyel güç, müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarında bulunmaktadır. Bu gücün en kısa sürede doğru biçimde kullanılması; herşeyden önce **TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN İLELEBET PAYIDAR KALABİLMESİ** yönünde büyük bir anlam ve önem arzedecektir.

- Müzik alanındaki sivil toplum kuruluşlarının her türlü şiddet karşısında nasıl bir rol üstlenebileceğini oldukça çarpıcı biçimde ifade eden bir karikatür (**Dinçel, 1990**) ile sözlerime son vermek istiyorum:



Bildirime gösterilen ilgiye; kongre için emek harcayan tüm kişi ve kurumlara teşekkür ederim. Saygılarımla.

KAYNAKÇA

AZAR, NURCİHAN., 19-25 Aralık 2004, “Ruh Sağlığında Kırmızı Alarm”, *Nokta Dergisi*, s. 6-11

BALİ, SERHAN., 08/04/2006, “Hayatları Müzikle Değişti”, *Radikal Gazetesi İnternet Baskısı*, Haber No: 183744

CAMPBELL, DON., 2002, *Mozart Etkisi*, Kuraldışı Yayıncılık, Çev: Feryal Çubukçu, İstanbul, s. 25, 50, 51

DİNÇEL, SAVAŞ., 1990, *Çoksesli (Karikatür Albümü)*, Pan Yayıncılık, İstanbul,

DÖKMEN, ÜSTÜN., 2001, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, s. 220-221

ERGÖZ, SELEN., 2004, *Trafik Kurallarının İşlevselliğinde Müziğin Etkisi*, Trafik ve İnsan Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi Yayını, s. 345-351

GÜLERSOY, ÇELİK., 1985, *Reklâmlar ve Biz*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul

KALE, NESRİN., 2004, *Etik Sorunsallar ve Eğitim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 39

MÜZED Dergisi, Müzik Eğitimcileri Derneği Genel Merkezi Yayın Organı, Ankara, sayı:14 (Yaz 2006)

ÖZEREN, ALP., 1999, “Barışa çağrı”(şarkı sözü), Müzikent Prodüksiyon, Ankara

ÖZEREN, ALP., 2005 (5-6-7 Eylül) ve 2006b (20-21-22 Eylül), İstanbul Müzik Öğretmenleri Sempozyumu, www.muzikcisem.org

ÖZEREN, ALP., 2006a, “Gürültü ve Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkilerini Gidermede Müziğin Rolü”, 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, Volume II, s. 1239-1250

SAYDAM, REFİK., 2006, “Çocuklarımıza ve Gençlerimize Ne Oldu?”, MÜZED Dergisi, Müzik Eğitimcileri Derneği Genel Merkezi Yayın Organı, Sayı:14, Başyazı

TÜRKOĞLU, AHMET., 2005, Eğlendirici, Etkin, Yaygın, Kalıcı Trafik Eğitimleri İçin Müzik Öğretmenlerinden Yararlanma Projesi, 1. İstanbul Müzik Öğretmenleri Sempozyumu bildirisi, İstanbul

TÜRKOĞLU, AHMET., 2006, Trafik Eğitimi Etkinliklerinde Müzik Kullanımı, 2. İstanbul Müzik Öğretmenleri Sempozyumu bildirisi, İstanbul

www.google.com.tr

www.turmepa.org